

УДК 343.91:[316.613.434:364.636]-021.131

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.58>

КІБЕРБУЛІНГ І ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ

Малець М.Р.,

*кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права,
Психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-9129-3608*

Даниляк В.І.,

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0001-2999-0728*

Малець М.Р., Даниляк В.І. Кібербулінг і правові механізми захисту жертв.

Загальновідомо, що феномен кібербулінгу є одним із найактуальніших викликів сучасного цифрового суспільства. З розвитком інтернет-комунікацій, соціальних мереж та месенджерів масштаби цього явища невпинно зростають, що й зумовлює необхідність його комплексного вивчення. Сьогодні кібербулінг – це виклик, який потребує системного підходу до подолання.

У дослідженні розглянуто дефініції поняття булінгу та кібербулінгу з точки зору наукової літератури та нормативно-правових актів України, а також окреслено основні відмінності між «традиційним» булінгом та його «онлайн-формою» – кібербулінгом, зокрема щодо специфічних способів їх здійснення, масштабів впливу та потенційної шкоди жертвам. У статті зокрема досліджено соціально-психологічні, емоційні та репутаційні наслідки кібербулінгу для різних категорій населення, акцентуючи увагу на підлітках та молоді, які є найбільш вразливою групою суспільства. Зазначено, що систематичний кібербулінг може спричиняти тривожність, депресивні розлади, соціальну ізоляцію та зниження успішності загалом. Однак також варто розуміти, що кібербулінг – це не лише психологічна проблема, але й серйозний правовий виклик. А відтак проведений аналіз статистичних даних, ілюструє масштаби та динаміку цього явища в Україні, що свідчить про зростання кількості звернень та фіксації відповідних правопорушень.

Стаття також містить огляд чинного законодавства у сфері протидії кібербулінгу, а також висвітлює проблеми правового регулювання та прогалин у законодавчій системі, зокрема в аспекті визначення юридичної відповідальності та механізмів реалізації захисту жертв. Окремо досліджено судову практику щодо застосування норм, які передбачають відповідальність за кібербулінг, що й дозволяє оцінити ефективність правозастосування на практиці.

Проаналізовано сучасні підходи до превентивних заходів, спрямованих на запобігання та боротьбу із кібербулінгом. Серед них зокрема освітні програми, розвиток цифрової грамотності, створення безпечного онлайн-середовища та рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази. На основі отриманих результатів сформульовано пропозиції щодо комплексного підходу до протидії кібербулінгу, що включає як законодавчі, так і соціально-педагогічні та психологічні заходи.

Ключові слова: кібербулінг, булінг, цифрове середовище, правовий захист, засоби електронних комунікацій, кібербезпека, соціальні мережі, мережа Інтернет, психологічні наслідки.

Malets M.R., Danyliak V.I. Cyberbullying and legal mechanisms for victims defence.

It is generally known that the phenomenon of cyberbullying is one of the most pressing challenges of the modern digital society. With the development of Internet communications, social networks and messengers, the scale of this phenomenon is constantly increasing, which determines the need for its comprehensive study. Today, cyberbullying is a challenge that requires a systematic approach to overcoming.

The research considers the definitions of the concepts of bullying and cyberbullying from the point of view of scientific literature and regulatory legal acts of Ukraine, and also outlines the main differences between «traditional» bullying and its «online form» cyberbullying, in particular regarding the specific

methods of their implementation, the scale of impact and potential harm to victims. In particular, the article examines the socio-psychological, emotional and reputational consequences of cyberbullying for different categories of the population, focussing on adolescents and young people, who are the most vulnerable group of society. It is noted that systematic cyberbullying can cause anxiety, depressive disorders, social isolation and a decrease in success in general. However, it is also worth realising that cyberbullying is not only a psychological problem, but also a serious legal challenge. Therefore, the analysis of statistical data illustrates the scale and dynamics of this phenomenon in Ukraine, which indicates an increase in the number of appeals and the recording of relevant offences.

The article also contains an overview of the current legislation in the field of combatting cyberbullying, as well as highlights the problems of legal regulation and gaps in the legislative system, in particular in terms of determining legal responsibility and mechanisms for implementing the protection of victims. Judicial practice regarding the application of norms that provide for liability for cyberbullying has been studied separately, which allows us to assess the effectiveness of law enforcement in practice.

Modern approaches to preventive measures aimed at preventing and combatting cyberbullying are analysed. These include educational programs, the development of digital literacy, the creation of a secure online environment, and recommendations for improving the regulatory framework. Based on the results obtained, proposals were formulated for a comprehensive approach to combatting cyberbullying, which includes both legislative and socio-pedagogical and psychological measures.

Key words: cyberbullying, bullying, digital environment, legal protection, electronic communications, cybersecurity, social networks, Internet, psychological consequences.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій та глобалізація інформаційного простору в цілому призвели до появи нових форм девіантної поведінки, серед яких особливу небезпеку становить, власне, кібербулінг. Досліджуване явище вийшло далеко за межі освітнього середовища й охопило всі соціальні групи суспільства.

Низка наявних проблем, як-от: відсутність у законодавстві України чіткого визначення поняття «кібербулінг» та ефективних механізмів реагування, створює серйозні труднощі у правозастосуванні й, зокрема, захисті жертв. Саме тому актуальність дослідження полягає у необхідності комплексного аналізу правових засобів протидії кібербулінгу та пошуку шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання у зазначеній сфері.

Метою статті є з'ясування сутності кібербулінгу як соціально-правового явища, визначення його особливостей порівняно з «традиційними» формами булінгу, аналіз чинного законодавства України щодо протидії кібербулінгу та формулювання пропозицій щодо вдосконалення правових механізмів захисту жертв.

Стан опрацювання проблематики. Аспект проблеми кібербулінгу перебуває у полі зору як українських, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у вивчення сутності та наслідків цього явища зробили зокрема такі науковці, як М. Приходько, Є. Гіденко, О. Батюков та інші.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, у сучасному світі цифрових технологій, комунікація перестала бути лише сферою безпосередніх контактів між людьми, вона стала невід'ємною частиною повсякденного життя. Соціальні мережі, месенджери, інші онлайн-платформи відкрили нові горизонти для обміну інформацією, але водночас створили й середовище для нових загроз. Так, однією із найбільш небезпечних форм девіантної поведінки у віртуальному просторі став кібербулінг.

Дефініції поняття «кібербулінг» в українському законодавстві на сьогодні не визначено, проте поняття «булінг» знаходить своє нормативне визначення у Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Так, відповідно до ст. 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення: «Булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [1].

Важливо звернути увагу, що в дефініції поняття «булінг» законодавець одразу зауважив, що таке діяння може вчинятися у тому числі зі застосуванням засобів електронних комунікацій. З огляду на це, можна трактувати, що кібербулінг – це булінг із використанням засобів електронних комунікацій та цифрових технологій (зокрема соціальних мереж, месенджерів, ігрових платформ тощо). Його сутність полягає у зловживанні електронними технологіями з метою завдати психологічної, емоційної чи репутаційної шкоди жертві.

Отже, відмінність між булінгом та кібербулінгом полягає, по-перше – у засобах вчинення правопорушення. Так, якщо булінг вчиняється за допомогою вербальних і невербальних засобів, то

кібербулінг – виключно із застосуванням засобів електронних комунікацій (e-mail, Telegram, Viber, Instagram, You Tube та інші). По-друге – простір та час вчинення. При булінгу агресор і жертва (чи спостерігачі за наявності) знаходяться в одному фізичному просторі та дії агресора вчиняються, так би мовити, «тут і зараз», так зване «контактне насильство», то кібербулінг зазвичай не передбачає віч-на-віч спілкування із жертвою, в online-середовищі діє «безконтактне насильство» та є можливість перегляду негативного контенту тривалий час, що є наслідком довгострокової шкоди для жертви. А по-третє – специфічні ознаки. Окрім усіх притаманних ознак як булінгу, так і кібербулінгу (як-от наявність агресора та жертви; систематичність; умисність дій; дисбаланс сил; шкідливі наслідки тощо), для останнього також характерні специфічні ознаки, зокрема можливість анонімності агресора та широку аудиторію [2, с. 137-138]. Таким чином, на відміну від «традиційного» булінгу, який має фізичні та соціальні межі, кібербулінг не знає кордонів, адже не має жодних обмежень у просторі (може відбуватися з будь-якої точки світу) та часі (може відбуватися цілодобово; а наслідки залишаються у цифровому просторі довго).

Науковці характеризують кібербулінг як використання інформаційно-комунікаційних технологій для заподіяння нападів на однолітків – не лише в шкільному середовищі, але і в його онлайн аналогах відкритого інформаційного простору, опосередкованому технологіями міжособовому спілкуванню, соціальних мережах [3, с. 19]. Тобто тут важливо розуміти, що булінг здійснюється переважно безпосередньо в навчальних закладах між учасниками освітнього процесу, тоді як кібербулінг – через мережу Інтернет, та далеко не завжди має зв'язок із освітньою сферою та учасниками освітнього процесу.

Кібербулінг може набувати різних форм. Зокрема, правопорушники можуть поширювати необґрунтовані чутки чи розмішувати неправдиву інформацію в інтернеті; зламувати обліковий запис електронної пошти; поширювати в інтернеті фотографії чи відео без згоди осіб, яких сфотографували чи зняли; залякувати людину через соціальні мережі, створювати підроблені профілі, надсилати образливі повідомлення, глузування, зламувати та викрадати облікові записи (Yahoo, Facebook), створювати теми для дискусії, групи або сторінки в соціальній мережі проти певної людини тощо [4, с. 27].

Особливість цього явища полягає в тому, що воно виходить за межі «традиційного» булінгу. Анонімність, швидкість поширення інформації, її практична незворотність в інтернет-просторі роблять кібербулінг значно травматичнішим для жертви. Різноманітні прояви кібербулінгу, як-от образливі повідомлення, поширення чуток, створення фейкових аккаунтів чи публікація принизливих матеріалів здатні завдати шкоди честі, гідності та навіть психічному здоров'ю людини.

Зазначимо, що можливих наслідків від кібербулінгу безліч, що свідчить про його небезпеку не лише як соціально-психологічного явища, а й як фактора, що прямо впливає на права людини. Так, постраждалі особи часто зазнають емоційних розладів, втрати самооцінки, відчуття соціальної ізоляції, стресу, безсилля, тривожних і депресивних станів. Психологи також зазначають, що кібербулінг змінює поведінковий та емоційний стан жертв, може спричиняти агресію та замкнутість. У більш тяжких випадках кібербулінг може призводити до самопошкоджень або навіть спроб самогубства, особливо серед підлітків. Більше того, публічне приниження в мережі Інтернет має довготривалий ефект, адже воно залишає своєрідний цифровий «слід», який може впливати на репутацію та майбутнє людини ще роками.

Міністерство цифрової трансформації України зазначає, що понад 18% рішень щодо булінгу, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень, стосуються випадків використання засобів електронних комунікацій, тобто дій, які завдали психологічних страждань і були вчинені в інтернеті за допомогою гаджетів. Найпоширенішими видами кібербулінгу в дитячому середовищі України, згідно із дослідженнями, є створення фейкових сторінок, поширення інтимних фото, тролінг та поширення відеозаписів бійок [6]. За даними дослідження ЮНІСЕФ, в Україні кожен п'ятий (22%) підліток віком від 11 до 17 років зазнав образ, приниження чи знущання онлайн. Також у рейтингу форм кібербулінгу зазначається, що із розповсюдженням неправдивої інформації зіштовхувався майже кожен п'ятий підліток [7].

Правова система України поступово реагує на виклики цифрової доби. Як було зазначено раніше, про кібербулінг, а точніше «булінг зі застосуванням засобів електронних комунікацій» згадується у Кодексі України про адміністративні правопорушення, зокрема у ст. 173-4, та встановлюється адміністративна відповідальність за такі діяння. Варто зауважити, що суд застосовує положення даної статті щодо булінгу зі застосуванням засобів електронних комунікацій. Так зокрема, пропонуємо навести нижче одне із рішень суду з Єдиного державного реєстру судових рішень, як практику застосування відповідальності за кібербулінг.

29 квітня 2025 року о 9:30 год. в приміщенні ліцею «Львівський» по вул. Лисинецькій, 3, у м. Львові, учень 7 класу вчинив булінг стосовно однокласника, а саме зняв відео з потерпілим,

наклав на це відео образливі слова, нецензурну лексику, погрози сексуального характеру, та опублікував відредаговане відео у соціальній мережі «ТікТок» з відкритим доступом до перегляду, також неодноразово до цього насміхався перед учнями класу, ображав його, перекривляв його прізвище, в результаті чого останньому завдано психологічних страждань і могла бути заподіяна шкода психічному здоров'ю потерпілого, чим порушено його право на честь та гідність, чим вчинено правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 173-4 КУпАП [8]. Оскільки у даному випадку учень є малолітнім, а отже, не досягнув віку, з якого настає адміністративна відповідальність, положення статті передбачає, що в такому випадку відповідальність будуть нести батьки або особи, які їх замінюють (ч. 3 ст. 173-4 КУпАП). Санкція статті передбачає адміністративне стягнення у виді накладення штрафу на батьків або осіб, які їх замінюють, від 50 до 100 нмдг або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин. У конкретному випадку, суд призначив покарання у виді адміністративного штрафу у розмірі 50 нмдг, що становить 850 гривень.

Відтак, можна помітити, що суд застосував ч. 3 ст. 173-4 КУпАП як підставу для відповіді на випадок, коли кібербулінг відбувається серед учасників освітнього процесу зі застосуванням засобів електронних комунікацій. Тобто, у своїй практиці суд демонструє, що адміністративна відповідальність може бути застосована до випадків, коли булінг виходить і у «віртуальну» площину. Отже, варто відзначити, що це судові рішення – практичний приклад того, як адміністративне законодавство вже використовується для протидії кібербулінгу. Воно також ілюструє, як конкретні факти (зйомка відео, публікація, образи тощо) можуть бути кваліфіковані як адміністративне правопорушення в освітньому контексті.

Однак, із диспозиції статті 173-4 КУпАП стає чітко зрозуміло, що булінг (а зокрема й кібербулінг) стосується виключно учасників освітнього процесу. Такий підхід законодавця має очевидну логіку, адже саме освітнє середовище є найуразливішим до проявів цькування, а підлітковий вік – найбільш чутливим до психологічного тиску. Проте, разом із тим, постає логічне запитання: як щодо правового захисту від кібербулінгу щодо дорослих осіб – простих пересічних користувачів соціальних мереж?

У ситуаціях, коли кібербулінг виходить за межі освіти, застосувати положення ст. 173-4 КУпАП неможливо, оскільки відсутній склад правопорушення. У результаті держава фактично позбавляє правового захисту значну частину суспільства, яка також може зазнавати приниження, погроз, поширення неправдивої інформації чи вторгнення у приватне життя через мережу Інтернет. На сьогодні не знайдено спеціальної норми адміністративного чи кримінального законодавства, яка б закріплювала відповідальність, власне, за кібербулінг у сучасному його розумінні (а зокрема й кіберпереслідування, електронні погрози тощо).

На нашу думку, на сьогодні в цьому питанні законодавство України слабке та недооцінює всю глибину проблеми кібербулінгу. Відтак ми спостерігаємо недостатні механізми захисту жертв від кібербулінгу. Кібербулінг потребує інтегрованого підходу, взаємодії та співпраці між державою, освітніми закладами, Інтернет-платформами, психологами та правоохоронними органами, однак законодавець не створює такої міжгалузевої моделі. У такому разі варто прийняти окремий, спеціалізований закон або ж суттєве оновлення чинних нормативно-правових актів, оскільки поки існуючі норми не створюють достатньої правової бази для комплексного захисту від кібербулінгу. Адже відсутність чіткого визначення цього явища у законодавстві позбавляє потерпілих не лише юридичної визначеності, а й можливості ефективно захистити свої права. Крім того, важливо також деталізувати форми кібербулінгу, адже відсутність визначення окремих діянь (як-от кіберсталкінг, доксинг, хепіслепінг, тролінг, флеймінг тощо) ускладнює кваліфікацію діянь, та часто призводить до правової невизначеності.

Відтак, якщо право не встигає за технологічним розвитком, воно втрачає свою регулятивну та охоронну функції. Важливо усвідомити, що кіберпростір не є так званою «паралельною реальністю», а серйозним викликом сьогодення, адже шкода, завдана у віртуальному середовищі, має цілком реальні наслідки.

Водночас важливо пам'ятати, що правовий механізм має поєднуватися з освітніми, психологічними й соціальними заходами. Отже, не менш важливим постає питання превентивних заходів. Законодавець і правоохоронні органи мають не лише карати за кібербулінг, але й створювати умови, що унеможливають його поширення. Йдеться, насамперед, про правову освіту учнів та студентів, підвищення цифрової грамотності, а також співпрацю держави із соціальними мережами та Інтернет-платформами з метою оперативного реагування на випадки онлайн-цькування.

В аспекті превентивної діяльності, тут варто наголосити, що Міністерство цифрової трансформації України запустило інтерактивні освітні матеріали щодо онлайн-безпеки. Так, на сьогодні, на онлайн-платформі «Дія.Освіта» у розділі «Онлайн-безпека» можна знайти декілька відеороликів щодо правил онлайн-безпеки, приватності у соціальних мережах, проблемах онлайн-булінгу, за-

хисту учнів в інтернеті, персональних даних, комп'ютерів та гаджетів [9]. До прикладу, інтерактивний симулятор «Онлайн-безпека для дітей» дає дітям змогу самим зануритися в реальні ситуації та самостійно їх вирішити. Також діти можуть отримати прості поради, як зробити свій гаджет безпечним, захистити сторінки в соціальних мережах тощо. У симуляторі «Онлайн-безпека для підлітків» зібрана інформація про загрози в мережі, найбільш актуальні для цієї вікової категорії: як розпізнати та нівелювати тролінг, як не піддаватися кібербулерам та онлайн-шахраям [10].

Так, лише поєднання правового регулювання, превентивних заходів та міжнародної співпраці здатне забезпечити належний захист жертв. І в цьому полягає не лише завдання законодавця, а й місія суспільства загалом – гарантувати, що цифрове середовище залишалося простором для розвитку, а не насильства.

Висновки. Проведене дослідження дозволило з'ясувати сутність кібербулінгу як складного соціально-правового явища, що формується під впливом цифровізації суспільства та стрімкого розвитку онлайн-комунікацій. Установлено, що кібербулінг має специфічні риси, які вирізняють його серед «традиційних» форм булінгу, зокрема анонімність кривдника, можливість безперервного контакту з жертвою, швидкість поширення інформації та значно ширший масштаб негативного впливу.

На основі отриманих результатів аналізу нормативно-правової бази сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів протидії кібербулінгу. Доцільним, зокрема, є уточнення законодавчих дефініцій, удосконалення процедур фіксації та доказування випадків кібербулінгу, посилення міжвідомчої взаємодії, а також розширення превентивних заходів, спрямованих на підвищення цифрової грамотності та усвідомлення ризиків онлайн-комунікацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Приходько М.В. Кібербулінг – цькування в Інтернет-середовищі. *Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*. Київ, 2021. С. 136–139. URL: <https://www.navs.edu.ua/images/news/img/2021/06/pr11.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Батюков О., Луценко С. Психолого-правові наслідки кібербулінгу: вплив та механізми захисту. *Кібербезпека в транакордонному співробітництві: наукове видання (збірник тез доповідей) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II*. Берегове, 2024. С. 19-20. URL: <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/4655> (дата звернення: 12.10.2025).
4. Гіденко Є.С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція № 50, 2021. С. 26–29. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.50.6>.
5. Шелдуков Б., Дерев'янка К. Захист дитини від кібербулінгу, маніпуляцій, шантажу, токсичного контенту. *Безпека дитини: правовий, організаційний, психологічний, освітній та інформаційний виміри: матер. II Всеукр. наук.-практ. конференції*. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 423–425. URL: <https://surl.it/jwvsaf> (дата звернення: 12.10.2025).
6. В Україні презентували перше комплексне дослідження про кібербулінг / Міністерство цифрової трансформації України: офіційний вебсайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/education/v-ukraini-prezentuvali-pershe-kompleksne-doslidzhennya-pro-kiberbuling>.
7. Опитування ЮНІСЕФ: понад третина молодих людей у 30 країнах світу потерпають від онлайн-булінгу // UNICEF Україна: офіційний вебсайт. URL: <https://surl.li/qruqqi> (дата звернення: 12.10.2025).
8. Постанова Личаківського районного суду м. Львова у справі № 463/4616/25 від 5 червня 2025 року / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127899920> (дата звернення: 12.10.2025).
9. Освіта. Дія / Міністерство цифрової трансформації України: офіційний вебсайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2025).
10. Мінцифри запустило інтерактивні симулятори з онлайн-безпеки / MediaSapiens. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/32114/2023-06-06-mintsyfyry-zapustylo-interaktyvni-symulyatory-z-onlayn-bezpeky/> (дата звернення: 12.10.2025).